

KARTLEGGING AV VIPEBESTANDEN VED LYSENLANDET I GRAN KOMMUNE, INNLANDET 2023

15. NOVEMBER 2023

PLANTER
I VÅTMARK

MENNESKET
I VÅTMARK

INSEKTER
I VÅTMARK

FUGLER
I VÅTMARK

FISK
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

RAPPORT 2023:20

Utførende institusjon:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS

Prosjektansvarlig:

Anne Gri Stenbråten Henriksen

Oppdragsgiver:

Statsforvalteren Innlandet

Kontaktperson:

Harald Klæbo

Referanse:

Stenbråten Henriksen, AG (2023). Kartlegging av vipebestanden ved Lysenlandet i Gran kommune, Innlandet 2023. Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS. (Rapport 2023:20)

Sammendrag:

Vipe *Vanellus vanellus* er i Norsk rødliste for arter 2021 listet som "kritisk truet" (CR). Vipa hekker i mesteparten av Sør-Norge opp til fjellbjørkeskogen. Fra Nordland og nordover hekker den særlig langs kysten og er i dag den vadefuglarten i Norge som er sterkest knyttet til jordbrukslandskapet.

I Norge er vipa sterkest påvirket av intensivering i jordbruket, men også arealendringer og tap av fuktige områder, vipas viktigste leveområder, som ofte er lite verdiavkastende eller produktive områder i kulturlandskapet.

Lysenlandet i Gran kommune, med Hadelands største revirtetthet av vipe, ble høsten 2021 godkjent for planer om arealendring under forutsetning om avbøtende tiltak for vipe med tilrettelegging av dam og etablering av vipeareal på til sammen 6 daa., samt føringer for periode med anleggsaktivitet og framtidige hensyn til vipehekkinger. Kartlegging og overvåking av vipene i området vil følge bestandsutvikling før, under og etter arealendring. Hensikten er å høste erfaring fra effekten av forutsetningene og de tilretteleggende tiltak.

Påvirkningsfaktorer i overvåkingsperioden var denne våren preget av et stort snøfall 25. april. Eventuelle påbegynte hekkinger kan ha blitt avbrutt, og vipene kan ha gjort returtrekk under slike forhold. Noen kan også lide død. Etter denne perioden ble det få vipere observert i området mot tidligere registreringsår. Det ble benyttet kameraovervåking på ett vipereir og på grevling-reviret i kantsonen av åkeren, som var aktivt også i år.

Det ble etablert 10 daa tiltaksområde med RMP-tilskudd. To hekkinger ble etablert innenfor tiltaksområdet. I tillegg ble ett vipereide og ett dverglo-rede merket og vernet utenfor tiltaksområdet. I hele undersøkelsesområdet ble det registrert totalt 3 vipereir, alle med 4 egg i 2023, og 23 adulte individer på det meste. Det ble antatt en mislykket hekking og to vellykkede. Med bakgrunn i tidligere observasjoner (2020 – 2022) er årets resultat tidenes laveste antall hekkeforsøk i området.

Beregningene viser til en hekkeperiode på Lysenlandet med første egglegging ca. 10.april og siste klekking 1.juni, og området var tomt for vipere allerede 5. juni. I 22 var tilsvarende periode fra 15.mars til 15.juli. Dette omtales under rapportens kapittel for diskusjon og konklusjon.

Et reir, som klekket 1.juni, ble overvåket med viltkamera, og 4 juvenile ble ringmerket, men ingen var på dette tidspunkt innenfor størrelse til å få fargering. Det ble ikke merket adulte. Av tre hekkinger totalt i området, var to av disse av fjorårets fargemerkede adulte hunner J1002 og J1003. Den ene var merket på Lysen åker i 2022 og etablerte ny hekking der i 2023. Den andre var merket hos Næs åker i 2022 og hekket der også i 2023.

Emneord:

Vipe, *Vanellus vanellus*, bestandsutvikling, overvåking, Lysenlandet, Gran, Innlandet

1. Innhold:

1. Innhold:	3
1. INNLEDNING	5
1.1 Geografisk spredning	5
1.2 Bestandsutvikling	5
1.2.1 Påvirkningsfaktorer	5
1.2.2 Tilretteleggende tiltak	5
2. BAKGRUNN	6
2.1 Endret arealplan ved vipelokaltet på Lysenlandet	6
2.1.1 Vilkår for dispensasjonen	6
3. HENSIKTEN MED KARTLEGGINGEN	7
4. OMRÅDEBESKRIVELSE	8
5. METODE	10
5.1 Områdekartlegging	10
5.2 Revirkartlegging	10
5.3 Reproduksjon	10
5.4 Predasjon	10
5.5 Ringmerking og fargemerking	10
6. RESULTATER	11
6.1 Tilskuddsbasert tiltaksområde	11
6.2 Ankomsttider	11
6.2 Antall individer og periode for reviretablering	11
6.3 Habitater under eggleggingen	12
6.3.1 Rugetid og klekketidspunkt	13
6.3.2 Siste etablering	13
6.4 Koloniutvikling	14
6.4.1 Antall reir	14
6.4.2 Avstand mellom reirene	14
6.5 Hekkesuksess	15
7. FRA VILTKAMERA	16
8. RINGMERKING	17
8.1 Metode	17
8.2 Resultater	17
8.3 Kontroller av merkede vipere fra 2022	19
8.4 Øvrige individkontroller	21

8.5 Vurderinger	22
9. DISKUSJON	24
9.1 Biotop ved vårtrekket	24
9.2 Biotoputvikling	24
9.3 Overlevelse	24
9.4 Reetablering	25
9.5 Årets hekkeperiode påvirket av stort snøfall	25
9.6 Merking av reir	26
9.7 Vannstand.....	26
10. KONKLUSJON	28
10.1 Vilkår punkt 1; Byggeperioden	28
10.1.1 Kommentar til vilkår punkt 1.....	28
10.2 Vilkår punkt 2; Gravearbeider	28
10.2.1 Kommentar til vilkår punkt 2.....	28
10.3 Vilkår punkt 3; Tiltaksområde og hensyn til vipene	29
10.3.1 Kommentar til vilkår og tilleggsforutsetninger punkt 3	29
10.4 Videre kartlegging	29
11. BEHOV FOR TILTAK.....	30
11.1 Predasjonsforvaltning.....	30
11.2 Avdekke reiretablering før ruging starter	30
11.3 Vern av reir og innføre beskyttelsesbur	30
12. TAKKSIGELSER.....	31
13. LITTERATUR	32

Alle foto: Anne Gri Stenbråten Henriksen, 2023

1. INNLEDNING

1.1 Geografisk spredning

Vipe (*Vanellus vanellus*) hekker i mesteparten av Sør-Norge opp til fjellbjørkeskogen. Fra Nordland og nordover hekker den særlig langs kysten. Artens opprinnelige hekkehabitat er myr og strandenger, men vipa er i dag den vadefuglarten i Norge som er sterkest knyttet til jordbrukslandskapet. I Norge spredte arten seg nordover og innover i landet fra ca. 1920-tallet og fram mot 1970-tallet. Føden består hovedsakelig av invertebrater, og spesielt meitemark samt større insekter. Fugler som hekker i Norge overvintrer for det meste på De britiske øyer, i Frankrike og på Den iberiske halvøy.

1.2 Bestandsutvikling

Vipa har hatt en kritisk utvikling med så mye som over 80% nedgang (Artsdatabanken. (2021)) de siste tre generasjoner (generasjonslengde 6 år). Den norske hekkebestanden ble i 2015 anslått å være i intervallet 15 000-20 000 individer, og den ble da vurdert som i nedgang (Shimmings & Øien 2015). Norsk Hekkefugltaksering (NHT) og Terrestrisk Naturovervåking (TOV), viser i en trendkurve i markant nedgang de senere årene, med hele 96 % (90-98 %) nedgang i perioden 2007–2019. Takseringer i jordbrukslandskapet gjennom overvåkingsprogrammet «Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap» (3Q) bekrefter den store nedgangen (Pedersen 2020).

Med bakgrunn i nye bestandsestimater er vipa registrert i Norges rødliste 2021 til «kritisk truet» (CR), som er den høyeste kategori i rødlisten før benevnelsen «regionalt utdødd».

I Gran kommune ble det i 2021, 2022 og 2023 kartlagt Bakkehekkende fugler i kulturlandskap og gjennomført frivillige og tilskudds-baserte tiltak, (Stenbråten Henriksen & Bosse. (2021, 2022, 2023)). Trendkurven for vipa i kommunen er sammenfallende med landet forøvrig.

1.2.1 Påvirkningsfaktorer

De viktigste årsakene er oppgitt å være nedleggelse eller intensivering av jordbruksdriften. Intensiveringen har medført et mer ensidig jordbrukslandskap og nedleggelse har medført gjengroing som mangler mange av de kvaliteter som fuglene trenger. Endringene i jordbruket har medført store homogene arealer, færre restarealer, mindre brakklegging, mer grasproduksjon og mindre bruk av innmarksbeite (Norges Bondelag & BirdLife Norge, 2022). Omfattende drenering har medført mindre tilgang til fuktige områder, som er viktige habitater for flere bakkehekkende fugler. Andre påvirkningsfaktorer kan være nedgang av insektbestandene, predasjon, menneskelig forstyrrelser, sykdom og klimaendringer (Heggøy & Eggen 2020).

1.2.2 Tilretteleggende tiltak

Flere steder i landet pågår tilskuddsordninger fra kommuner, Statsforvalter og Miljødirektoratet for tilrettelegging for den nå kritisk truede vipa. I 2020 skrev Heggøy, O. & Eggen, M. et faggrunnlag for revidering av nasjonal handlingsplan; *Tiltak for bakkehekkende fugler i jordbrukslandskapet*. NOF – Rapport. I år er det utgitt en veileder til landbruket om hvordan ta vare på de bakkehekkende artene. (Norges Bondelag & BirdLife Norge (2022) *Fugler i jordbrukslandskapet – Hvordan ta vare på de bakkehekkende fuglene*).

I 2021 ble det etablert tiltak på 20 daa. vipeareal i Gran kommune og i 2022 15 daa. gjennom samarbeid med BirdLife Hadeland lokallag og gårdbrukere med tilskuddsordninger fra Statsforvalteren Innlandet (Stenbråten Henriksen & Bosse (2021, 2022, 2023)) i et forsøk på å bremse opp bestandsnedgang ved å verne reir og gode områder for næringstilgang. I 2023 er 58 daa vernet i Gran kommune med tilskuddsordninger gjennom RMP, hvorav 10 daa var på Lysenlandet.

2. BAKGRUNN

2.1 Endret arealplan ved vipelokalitet på Lysenlandet

I desember 2021 innvilges; Dispensasjon fra byggeforbudssone for fiskeoppdrettsanlegg med tilhørende fjøs, i Gran kommune. Dette medfører arealendringer med etablering av landbasert fiskefjøs i området Lysenlandet, på nedre del av åker mot vest (Figur 1), som grenser mot Randsfjorden. Denne delen av åkeren preges av mye fukt og sen tilgang for dyrking, og muligens ikke årlig avkastning.

Lysenlandet er en viktig hekkebiotop for rødlistearter og har en av Hadelandsregionens tetteste bestander for vipe. Det er viktig å høste erfaringer om hvilke påvirkninger en slik etablering vil ha på sikt for bestanden av hekkende vipere. Vilkår om avbøtende tiltak er lagt til grunn for dispensasjonen. Disse er merking av reir, etablering av dam og fuktig mark samt tilrettelegging av vipe-areal hvor det ikke drives ordinær landbruksvirksomhet, gjødsles eller sprøytes. Tiltaksområdet blir på til sammen 6 daa. Det er også føringer om tidssoner for når anleggsarbeid bør unngås.

2.1.1 Vilkår for dispensasjonen

Planutvalget oppsummerer og utformer de 4 vilkår for dispensasjonen slik:

- 1. Byggeperioden må legges til et tidspunkt på året som ikke forstyrrer fuglelivet. Den mest sårbare perioden for vipa er i perioden fra mars og ut mai. Dette sammenfaller i stor grad med vårtrekket, og det må unngås byggearbeid i denne perioden.*
- 2. Tiltakshaver skal vurdere gravearbeidene som skal gjennomføres ut i Randsfjorden kan gjøres på et annet tidspunkt enn i perioden mars-april, da dette er perioden med desidert flest arter både innenfor og utenfor det avgrensede deltaområdet. Om det ikke er mulig å endre gravetidspunkt pga. vannstanden i Randsfjorden, er det viktig at man graver så tidlig som mulig, helst i slutten av februar/begynnelsen på mars og senest innen 15. april.*
- 3. Det kan ikke forventes noen mulighet for utvidelse av anlegget sørover eller vestover ved nåværende plassering. Det vil også være begrensede muligheter for utvidelse av arealet nordover.*

I tillegg forutsettes:

Det må inngås en avtale med grunneier om at den resterende delen av jorden mot Randsfjorden som ikke bebygges (totalt 6 daa) avsettes som «vipeareal». I avtalen skal arealet avgrenses på kart og det må gå fram at det ikke skal drives ordinær landbruksvirksomhet, derunder at det ikke skal gjødsles eller sprøytes.

Det forutsettes i tillegg at grunneier fortsetter å ta hensyn til vipereirene på sin eiendom, ved at det hvert år gjennomføres en kartlegging og merking av reirene for å unngå at man kjører over dem i forbindelse med ordinær landbruksdrift.

3. HENSIKTEN MED KARTLEGGINGEN

Kartleggingen har til hensikt å følge bestandsutviklingen for vipene og høste erfaringer om påvirkningsfaktorer og effekten av tilretteleggende og avbøtende tiltak. På Hadeland er det først drevet omfattende kartlegging av vippe fra 2021 og i 2022. Det finnes derfor et erfaringsgrunnlag med tidsperspektivet for hekkende vipper i Innlandsregionen, fra de første til de siste hekkingene på lokalitetene. Det gjelder også om hekkelokalitetenes utvikling gjennom sesong, og på de fungerende oppholdsstedene til vippeungene, som trenger 45 dager på å bli selvstendige og godt flyvedyktige.

Med bakgrunn i få erfaringer med arealendringer i etablerte vipelokaliteter i Innlandet, bør Lysenlandet være et mønsterprosjekt å høste erfaringer fra og gi svar på spørsmål som:

- Status for vippebestanden i området før etablering.
- Påvirkes vipene av etableringen i området?
- Hvordan påvirkes hekkeperioden under pågående arealendring?
- Hvilken påvirkning vil være gjeldende etter etablering av arealendring?
- Hvor lang tid tar det for vipene å tilvendes arealendringene?
- Treffer avbøtende tiltak etter hensikten?
- Er rammene for tidsperspektiv for arbeider med arealinngrep innenfor i forhold til vipas hekkeperiode?
- Vil gravearbeid ut i Randsfjorden påvirke fuglelivet i hekketiden?
- Påvirkes grunnen i åkerens fuktige område av gravearbeider ut i Randsfjorden?

Rapporten vil oppsummere årlig status for bestandsutviklingen i området. Årlig ringmerking innføres som et tilskudd i overvåkingen, som vil gi sikker registrering av returnerte individer. Vipenes bruk av arealet, reir og revir vil kartlegges.

Bilde 1: Vipe er avhengig av meitemark som næringstilgang.

Foto: Anne Gri Stenbråten Henriksen 2023

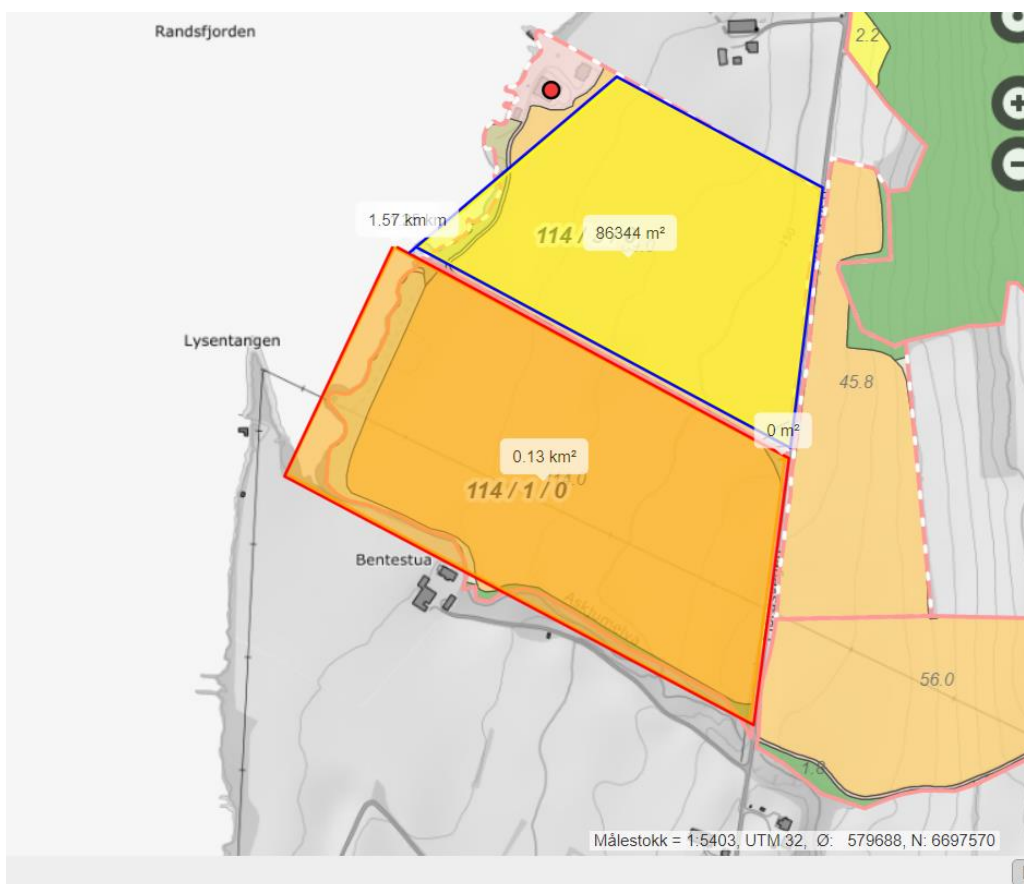
4. OMRÅDEBESKRIVELSE

Nordvest for Brandbu i vestvendt helling mot Randsfjorden ligger Lysenlandet. Åkerlandskapet er delt i to av en vei som fører ned til eiendom ved fjorden.

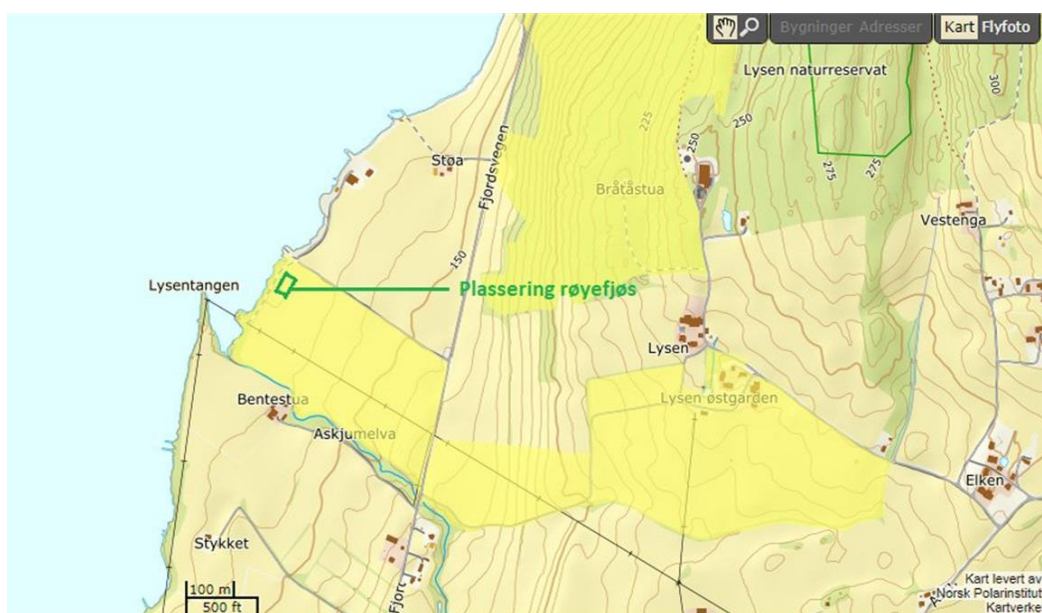
Kartleggingsområdet omfatter: gbnr. 114/1 Lysen mot sør-vest og gbnr. 114/3 hos Næs mot nord-vest. Områdene avgrenses av Askjumbekken mot sør, Randsfjorden mot vest, gbnr. 114/5 mot Nord og Fjordsvegen i øst (figur 1).

I nedre del av åker på gbnr. 114/1 mot vest og Randsfjorden, er et område som preges av mye fukt og sen tilgang for dyrking, og muligens ikke årlig avkastning. I 2022 vokser det høstsådd korn i dette området, i 2023 står området med stubbåker og innvilges vern via RMP. Åkeren har randsone med fangvekster. Langs kantsone mot Randsfjorden går en vei til et pumpe-hus med vanninntak for drikkevann og mot fjorden vokser høyere kantvegetasjon av bladfellende busker og lavere krattvegetasjon.

Dispensasjonen for fiskefjøs på gbnr. 114/1 og plassering vises i figur 2. Planlagte tiltaksområder framkommer i figur 3.

Figur 1: Kartleggingsområde for vipelokalitet; gbnr.114/1 Lysen åker mot sør med kantsone til Randsfjorden markert oransje, og gbnr.114/5 Næs åker mot nord, markert gult (Kilden.no).

Figur 2: Plassering av røvefjøs på gbnr. 114/1. Kart fra søknadsdokumentasjon (Gran kommune).

Figur 3: Tiltaks- og tilretteleggingsområder (søknadsdokumentasjon).

5. METODE

5.1 Områdekartlegging

Området ble kartlagt kontinuerlig i perioden fra 7.mars til 9.juli 2022. Første besøk ble foretatt tidlig vår i ankomstfasen under snøsmelting, da det fortsatt var flekkvis med snø og is på åkrene. I etableringsfasen ble de fleste observasjoner utført fra bil, eller gående på tilstøtende veier. Det ble benyttet teleskop, kikkert, fotokamera og viltkamera for observering og dokumentasjon. Under kartleggingen av juvenile ble det også testet bruk av nattkikkert for å avdekke trykkende unger skjult i vegetasjonen. Alle observasjoner ble nedtegnet i kart og avslutningsvis samordnet og registrert i artsobservasjoner.no. Det ble registrert dato, tidspunkt, værforhold, og hvilke markslag vipene befant seg i.

Kartleggingen ble i størst mulig grad utført under stabile værforhold. Vipene er i mindre grad aktive i gråvær og derfor vanskeligere å oppdage. Å lytte etter spillende vipere er meget effektivt fordi de er hørbare på relativt lang avstand. Mye vind eller annen støy reduserer muligheten til å oppdage de på lyd.

5.2 Revirkartlegging

Videre ble antall adulte individer av hanner og hunner registrert observert i perioden for revirkartlegging. Vipehannen kan ha flere hunner i sitt revir og antall hunner pr. hann har betydning for reproduksjon av vipere i området og koloniens utvikling (Grønstøl 2020).

5.3 Reproduksjon

Revirkartlegging har som målsetting å overvåke bestandsutviklingen og undersøke følgende:

- Antall egg i hvert kull og antall vellykkede hekkinger. Reirmaterialet ble undersøkt straks reirene ble forlatt for å påvise antatt hekkesuksess, eller mulig predasjon. Noen av reirene ble overvåket med viltkamera.
- Antall unger for hvert hekkepar ble anslått på bakgrunn av å telle egg, anslått hekkesuksess og ringmerking av pulli, slik at årets registreringer gir en tilfredsstillende oversikt over hekkesesong.

5.4 Predasjon

- Omkringliggende områder ble undersøkt for eventuelle revir til nattaktive pattedyr.
- Registrere andre mulige predatorer

5.5 Ringmerking og fargemerking

Ringmerking og fargemerking beskrives i kapittel 7.

Observasjoner er registrert i Artsobservasjoner.no. I tillegg til egne observasjoner og notater er øvrige observasjoner i artsobservasjoner.no for området i perioden lagt til grunn. Feltarbeidet er utført av Anne Gri Stenbråten Henriksen.

6. RESULTATER

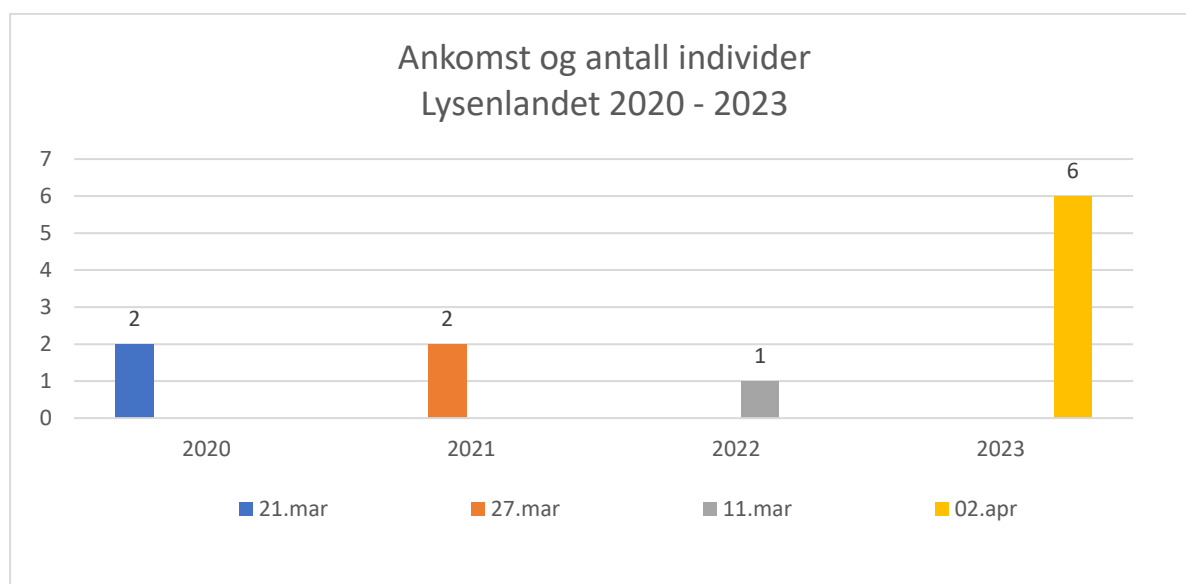
6.1 Tilskuddsbasert tiltaksområde

Før årets sesong tok grunneier kontakt med ønske om etablering av tilskudds-basert tiltak i området som er gitt dispensasjon for arealendring. Statsforvalter innlandet har ny ordning i Regionalt Miljøprogram fra 2023 (RMP 2023 - 2026), og på lik linje med andre grunneiere som ønsker å verne hensiktsmessige arealer ble det gitt tilskudd til vern av 10daa i området nederst på åker mot Randsfjorden (ref. AGS Henriksen (2023) Tiltaksområder for bakkehekkende fugler i kulturlandskap, Oppland (DNV Rapport 2023:12))

6.2 Ankomsttider

På kartleggingsdagene var det varierende vær på vårparten, men fra mai var telledager i hovedsak utført i høytrykksvær med sol, nokså gode temperaturer og lite vind.

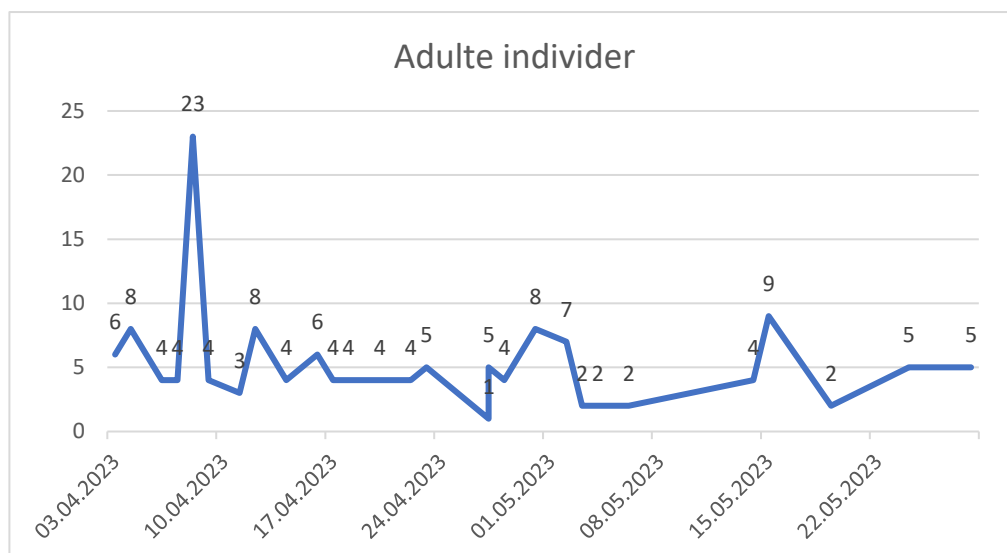
I perioden fra 7.mars til 9.juli 2022 ble området besøkt regelmessig. Den første observasjonen av vipe i området ble registrert 2.april. Dette er senere enn de tre foregående år. Det var fortsatt snø over store deler av åkrene og tele i bakken. Fra dette tidspunktet kan det regnes med at markering av revir starter med påfølgende kamp om områder og kurtisering før hunnvipa blir klar til å starte egglegging.

Figur 4: Ankomsttidspunkt med antall individer på Lysenlandet i periode 2020 – 2023.

6.2 Antall individer og periode for reviretablering

Størst antall adulte individer observert samtidig i området var 23, den 8 april. Påbegynte reir kan ha blitt ødelagt eller forlatt under det store snøfallet 25.april, som etterlot ca. 30 cm snø i dette området. Imidlertid var det meste smeltet vekk til neste dag. Første påviste reir ble den 30.april i tiltaksområdet på nedre del av Lysen åker. De første parene må ha begynt eggleggingen rundt 10. april med påfølgende ruging fra 15.april. Det siste kullet startet egglegging ca. 2. mai, med påfølgende ruging fra 7. mai

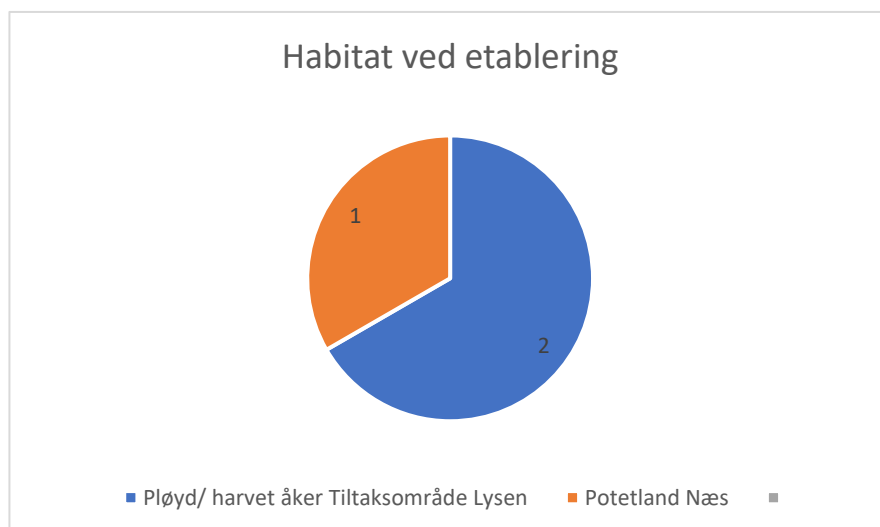

Figur 4: Flest antall adulte individer på 23 ble registrert i området 8.april, som også ble det høyeste antall registrert gjennom hekkeperioden.

6.3 Habitater under eggleggingen

Vipene hekker for en stor del på dyrket mark, på stubbåker, grønnngjødsel, høstpløyd åker eller på høstsådd kornåker, åkere som kan by på kort saktevoksende og glissen vegetasjon (figur 5 fra Lysenlandet 2023). Årets etableringer var innenfor tiltaksområde med stubbåker, men med noe høstpløyd mark i ytterkant hvor reirene ble lagt. Vipa trenger fuktige områder og det er stor rift om å etablere reviret nærmest disse. De fuktige områdene gir god produksjon av insekter som er spesielt viktige for de nyklekte kyllingene den første tiden. Foruten at de biotopiske omgivelser oppfyller vipas krav til næringstilgang under hekking og for ungenes oppvekstvillkår, faller valget på store åpne områder som gir vipene mulighet til å oppdage predatorer. Variert vekst og gjerne uryddige bunndekker, som fjorårets potetland og høstpløye, gir redet og vipa selv en god kamuflasje i rugeperioden. Innlandet ligger generelt senere med våronn og vekst enn tilsvarende hekke-biotop mot sør og vest i landet.

Dersom vipa kommer i gang med hekkesesong på første forsøk, vil de fleste kunne være ferdig klekket før produksjonsvekst når utfordrende høyder og tetthet, eller før potetsetting.

Figur 5: Fordeling av hekkehabitater under eggleggingen i kartleggingsområdet 2022.

6.3.1 Rugetid og klekketidspunkt

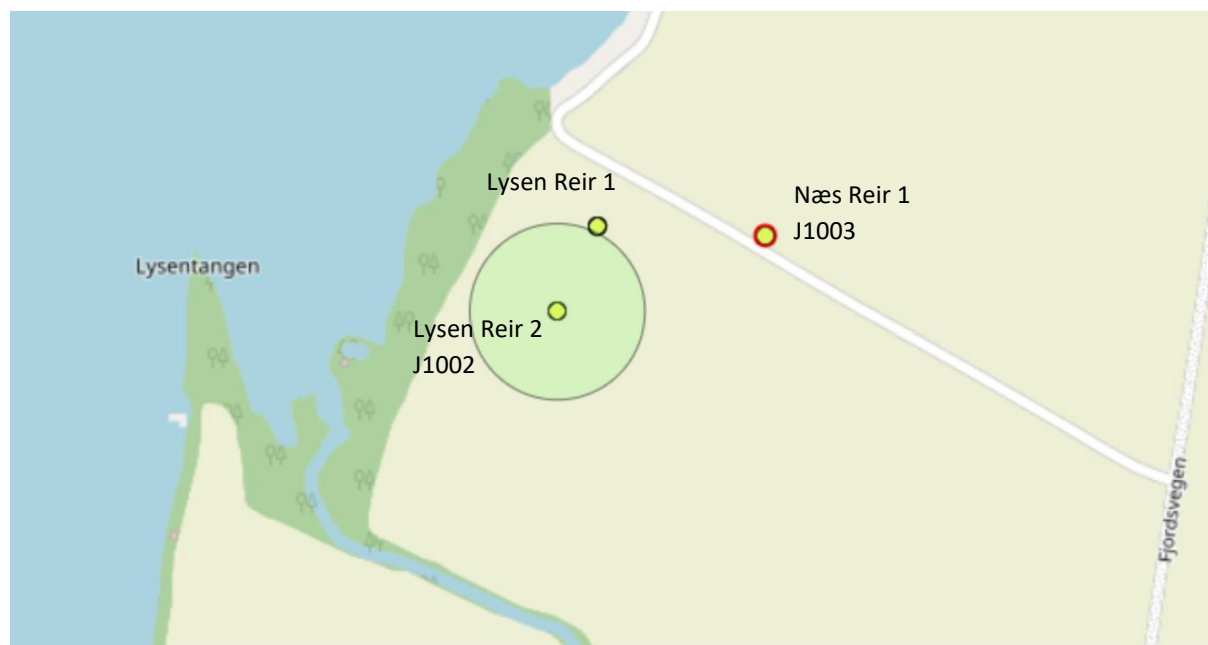
Den første indikasjon på juvenile individer var 19 mai da redet på Næs ble observert tomt og fargemerking avslørte at J1003 hadde vært hekkende der. Hun ble da sett sammen med voktende hann på Lysen tiltaksområde med stubbåker, og var varslende slik individer med unger gjør. Unger ble imidlertid ikke påvist.

Ut fra at det kan ha vært nyklekte unger 19.mai, må egglegging ha startet ca 20 april i år. Redet lå på ei høy pløye-får, og det kan være mulig at vipa har klart å redde reiret fra snøvær. Snøen gikk bort igjen allerede neste dag. Det siste redet på Lysen klekket 1.juni, slik at eggleggingsperioden på Lysenlandet kan ha vært fra 20.april til ca. 5.mai, med påfølgende ruging fra ca. 25.april. I 2022 startet egglegging vesentlig tidligere ca. 10.april og ruging fra 15.april.

Med kun ett rede som lå utenfor tiltaksområdet, og som var etablert på åker som skulle dyrkes poteter, ble det skånet for jordbearbeiding. Vårn for kornåkrene startet ca 15.mai og potetsetting i slutten av mai.

6.3.2 Siste etablering

Det sist etablerte reiret, Lysen reir 2 (fig.6) ble lagt på ei pløye-får innenfor tiltaksområdet i et område med umiddelbar nærhet til fuktig mark, i fjorårets stubbåker. Dette reiret var i nærområde til et grevling-revir, og reiret ble kontinuerlig overvåket med viltkamera fram til klekking 1.juni. Grevling-reviret ble også overvåket med viltkamera med tanke på den nære beliggenheten til viperedet. Der var det aktivitet i løpet av dette redets hekketid som var fra første egglegging ca. 5 mai og klekking skjedde 1 juni.

Figur 6: Reirplasser på Lysen og Næs i 2023 (artsobservasjoner.no). Fargemerkede vipper fra 2022 hekket på Lysen Reir 2 (J1002), og på NæsReir 1 (J1003).

6.4 Koloniutvikling

Vipene foretrekker å hekke i spredte kolonier og hevder territorium på ett til ti daa, med et gjennomsnitt på 5-6 daa. Dette gir revirene et felles predasjonsvern. Vipa som paraply-art gir også beskyttelse for andre bakkehekkende arter. Studier viser at 30-70% av mislykkede hekkinger for vippe fører til gjenlegging, avhengig av habitat (Shrubb, M. 2007), men også at det er større dødsrate blant unger fra gjenlagte kull, og at færre 2K fra gjenlagte kull returnerer til samme hekkeområde. Ved å berge det første kullet, vil reproduksjonen bli betydelig høyere. De første eggene vipene legger har et høyere næringsinnhold som sikrer en god start for de nyklekte ungene. I tillegg får ungene en lengre oppveksttid og blir mer hardføre innen trekket.

6.4.1 Antall reir

I 2023 ble det kun registrert 3 reir fordelt på de 2 åkrene i kartleggingsområdet med totalt 12 egg, mot 7 reir og 28 egg i 2022. Ingen gjenlegginger ble påvist. Reir hos Næs ble merket og vernet ved RMP-midler og ble hensynsfullt skånet for senere drift på åkren, mens reirene på Lysen ble etablert i tiltaksområde og var automatisk vernet (fig.6).

6.4.2 Avstand mellom reirene

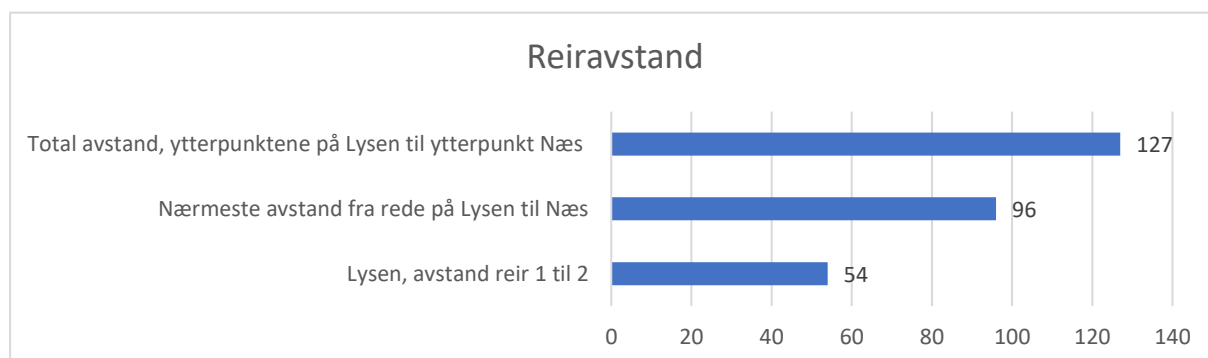
Følgende definisjon er benyttet for å definere løs koloni:

- Alle reir innenfor 200 meter av et annet, og nære naboer innenfor 100 meter av et reir (Berg et al., 1992)

Reirene på Lysenlandet ble etablert i nummerert rekkefølge på de to åkrene som vist i figur 6.

Ved reir 1 og 2 på Lysen ble det observert et par ved hver av hekkelokalitetene og disse 4 individene var i hovedsak de eneste på åkren gjennom hekkeperioden. Avstanden mellom de to reirene på Lysen var 54 meter og regnes som en koloni. Avstanden til nærmeste rede på Næs med et par hekkende var 127 meter, og regnes da å inngå i løs koloni med de to reirene som hekket på Lysen åker (fig. 7).

I ei god hekkegruppe med god ungeproduksjon (Grønstøl, G. 2020) bør det være 1,4 til 1,2 hunner pr. hann, om ikke kolonien er i nedgang, med påfølgende bestandsnedgang. Årets hekking viste tre par tilsvarende en hunn pr. hann, og indikerer en nedgang i kolonien mot 2022. I 2022 hadde Lysen åker en sterkere koloni med 1,25 hunn pr. hann, mens hos Næs var det også da en hunn pr. hann som indikerte nedgang. Samlet sett viste årets hekkinger en nedgang for 2023.

Fiur 7: Reiravstand for kolonien i kartleggingsområdet

6.5 Hekkesuksess

Kun tre reir ble etablert i området mot 7 i 2022. Totalt 12 egg, og det er indikasjoner på at to reir (8 egg) ble vellykket, ett med sikkerhet og ett sannsynlig, og ett ble utsatt for predasjon eller ødelagt i hekketiden. Det ble ikke påvist gjenlegginger etter kullene som ble predatert eller ødelagt.

Alle reirenes reirmaterialer ble undersøkt straks reirene ble registrert forlatt for å påvise antatt hekkesuksess, eller mulig predasjon. Små rester etter eggeskall, rester etter kyllingens ut-hakking i reirmaterialet, vil indikerer at eggene er klekket. Ett av reirene ble i tillegg overvåket med viltkamera.

Bilde 2: Fire nylig utklekkede vipeunger 1.juni 2023 ved Lysen, reir 2 (fig.6 s.13).

7. FRA VILTKAMERA

Grevlingreviret som ble oppdaget under kartlegging i 2022 ble overvåket med viltkamera også i 2023. Der ble det observert aktivitet under vipenes hekkeperiode (bilde 3). Reviret var aktivt med adult individ, men med noe usikkerhet kan det tyde på at det også var observert to yngre individer i reviret. Det ble observert rovfugler, traner, kråker, måker og røyskatt i området, men også annet vilt som forflyttet seg i åkerlandskapet og kantsonene. Uhell kan også inntreffe fra annet vilt som forflytter seg i åkeren ved for eksempel å trække i stykker et egg og rede.

Bilde 3: Grevling-reviret (6.mai 2023) var aktivt under vipenes etablering og ruge-periode på åkeren.

8. RINGMERKING

Ringmerking (ringmerkingsentralen.no) er en vitenskapelig metode i et forvaltningsmessig perspektiv, og i dette tilfellet noe nyansert. Hensikten her er å få oversikt over individenes tilhørighet og arealbruk. I tillegg gjør ringmerking det mulig å knytte individene til familier og revir. Årlig ringmerking ved hekkelokalitetene vil kunne gi registreringer av vipenes forflytning av kullene for næringssøk og evt. reetablering på samme eller annen hekkelokalitet. Tilsvarende er det av interesse å følge observasjoner om eventuelle returtrekk til samme eller nærliggende lokaliteter. Aktuelle grunneiere ble forespurt, og det ble gitt tillatelse til å utøve merking på deres grunn.

8.1 Metode

Fargemerkingen fulgte BirdLife Norges anbefalinger om fangst og ringmerking av vipper (M.Helberg, F.Falkenberg, T.Lislevand. (2022) *FARGEMERKING AV VIPER - en guide*). Fordelen med fargemerking er at ringene er enklere å avlese på avstand.

Ringmerking av voksne vipper skjer ved burfangst på reir. Av hensyn til vipene og reiret ble det ikke gjort gjentatte forsøk ved fangst i bur dersom det ikke lyktes ved første forsøk, i tråd med veiledende guide for merking. Det samme gjelder for fanging av unger. Samtlige merkinger og forsøk som ble gjennomført, ble kontrollert noen timer senere eller neste dag for å konstatere at hekking, unger eller familier ikke var påvirket.

Fargering settes kun på individer som har oppnådd tilstrekkelig størrelse på tars, derfor er flertallet av unge individer kun merket med metallring. For individer som blir fargemerket som juvenile blir fargering plassert på høyre tars og metallring på venstre. For adulte individer blir ringene plassert motsatt med fargering på venstre fot.

8.2 Resultater

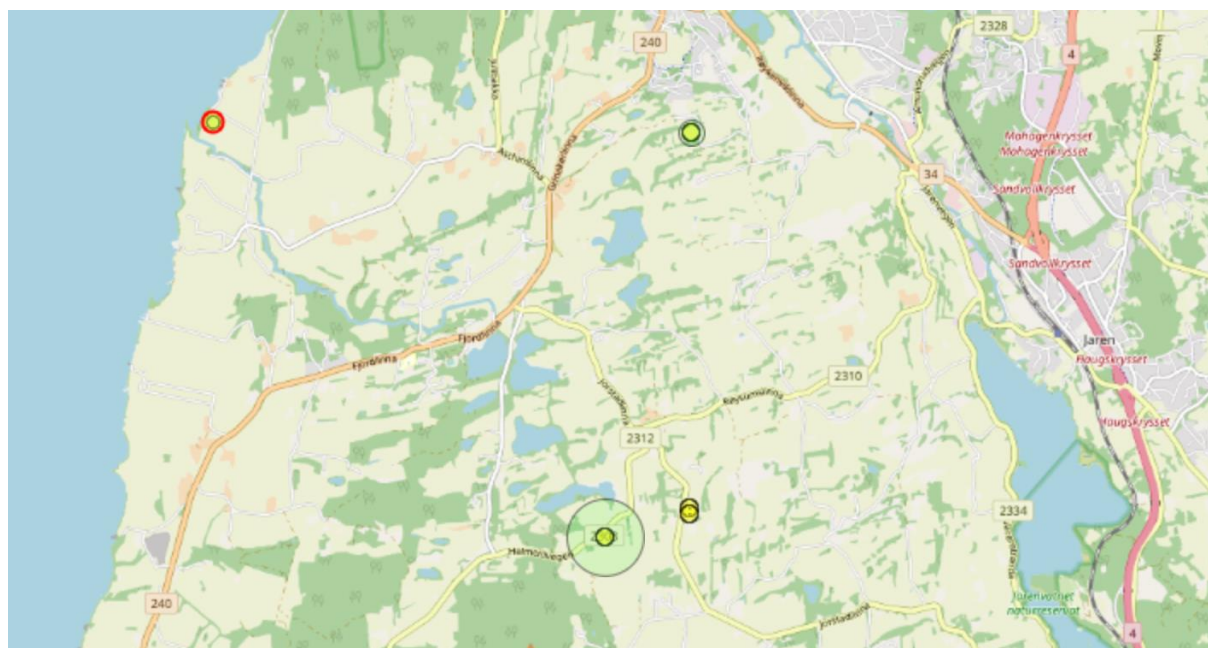
I kartleggingsområdet ble det ikke fargemerket vipper i år. Av kun tre hekkinger i området var 2 merket i 2022, slik at det ble kontrollert på disse. Den tredje hekkingen hadde reirplassering som var uegnet for plassering av fangstbur. For øvrige merkinger i 2023 av adulte individer, var det kun hunnvipper som ble ring- og fargemerket av naturlige årsaker siden hannen bidrar i mindre grad med ruging, og er generelt vanskeligere å få til å gå i bur. På Lysen ble det ringmerket fire unger tidlig etter klekking, og da kun med metallring grunnet ikke oppnådd størrelse på tarsen for å benytte fargemerke. Vipene kan starte vandring relativt raskt etter klekking og forflytte seg fra området til gunstigere biotoper for skjul og næringssøk, og blir vanskeligere å gjenfinne.

Utover i klekkeperioden ble det også i år tørke og ungene ble ledet ut av hekkeområdet få dager etter klekking på leting etter fuktigere områder for næringssøk. Ringmerkings dokumentasjon for enkeltindivider er det overordnede mål og oppnådd.

Av 3 hekkinger i området Lysenlandet (figur 6), ble det merket 4 pulli fra reir 2. Ingen adulte ble merket på Lysenlandet. To av reirene var av fjorårets hunner som var merket J1002 og J1003 på henholdsvis Lysen reir 2 og Næs reir2. Lysen reir 1 var etablert på en pløyevoll som ikke var egnet for å sette fangstbur, slik at det ble ikke forsøkt merking.

Selv om prosjektet er geografisk begrenset, er det lagt ned innsats i ringmerkinger på lokaliteter som i stor grad er innenfor mulige returområder (ca. 10 km.) (fig. 8 og tabell). Dette vil på sikt kunne gi informasjon om retur og spredning av hekkende fugler påfølgende år. Ringmerking av vipper krever noe

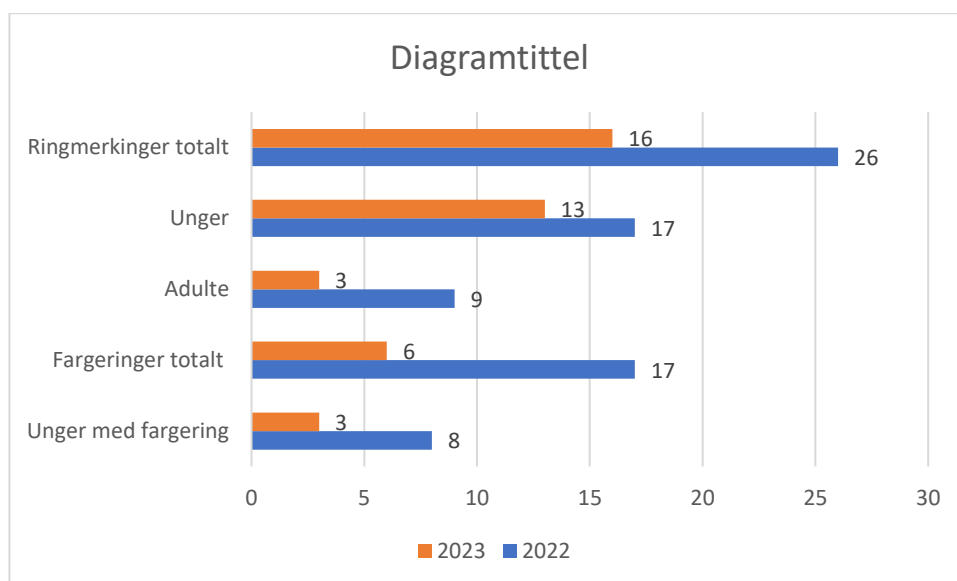
ekstra ressurser og enkelte merkinger ble i år assistert av Per Olsen i BirdLife Hadeland. Samlet ble det ringmerket 16 vipere i regionen. Derav 2 av 3 adulte hunner var innenfor Gran kommune. På Lysenlandet ble det kun merket 4 individer av unger, og kun med metallring (tabell 1 nedenfor).

Figur 8: Lysenlandet og de øvrige tre lokaliteter i Gran kommune med gjennomførte merkinger.

Lokaliteter 2023	Antall		Ringtyper	
	Adulte	Unger	Metallring	Fargering
Lysen, Lysenlandet		4	4	
Sum	0	4	4	0
ØVRIGE:				
Holemyra		1	1	1
Lunde, Gran		1	1	
Alm, Gran	2		2	2
Alm, Gran		3	3	
Veslehagan, Dvergsten, Gran		2	2	2
Sandstad, Lunner	1		1	1
Kapellvegen, Lunner		2	2	
TOTALT	3	13	16	6

Tabell 1: Ringmerkingsoversikt av adulte og unger på Hadeland 2023
(Ringmerker med lisens 1583: Anne Gri Stenbråten Henriksen)

Figur 9: Antall ringmerkinger og fargemerkinger av adulte og unger op Hadeland 2022 og 2023. Totalt ble det merket færre vipere i 2022 enn i 2023.

8.3 Kontroller av merkede vipere fra 2022

Av fire merkede adulte vipere på åkrene hos Lysen og Næs i 2022 ble to registrert returnert og hekkende i 2023 (fig.10, og bilde 4 og 5 side 20, kontroller 2023 fra kartleggingsområdet)

Fargemerket adult viper på Lysen i 2022; J1002 / K16301 returnerte til området med en nøyaktighet for reirplass på 34 meter fra fjorårets hekkeplass.

Fargemerket viper hos Næs i 2022; J1003 / K16302 etablerte reir 161 meter fra reiretableringen 2022.

Figur 10: Fargemerkede vipere fra 2022 ble registrert hekkende i området også i 2023.

Bilde 4: J1002 tilbakevendt på Lysenlandet i 2023. J1002 Ble ringmerket i 2022 som adult rugende, og etablerte reir igjen i 2023, kun 34 meter fra fjorårets reir.

Foto Anne Gri Stenbråten Henriksen 27.04.2023.

Bilde 5: J1003 tilbakevendt hos Næs. Ringmerket som adult rugende i 2022, og etablerte reir 161 meter fra dette i 2023. Foto: Knut Sterud 27.april 2023.

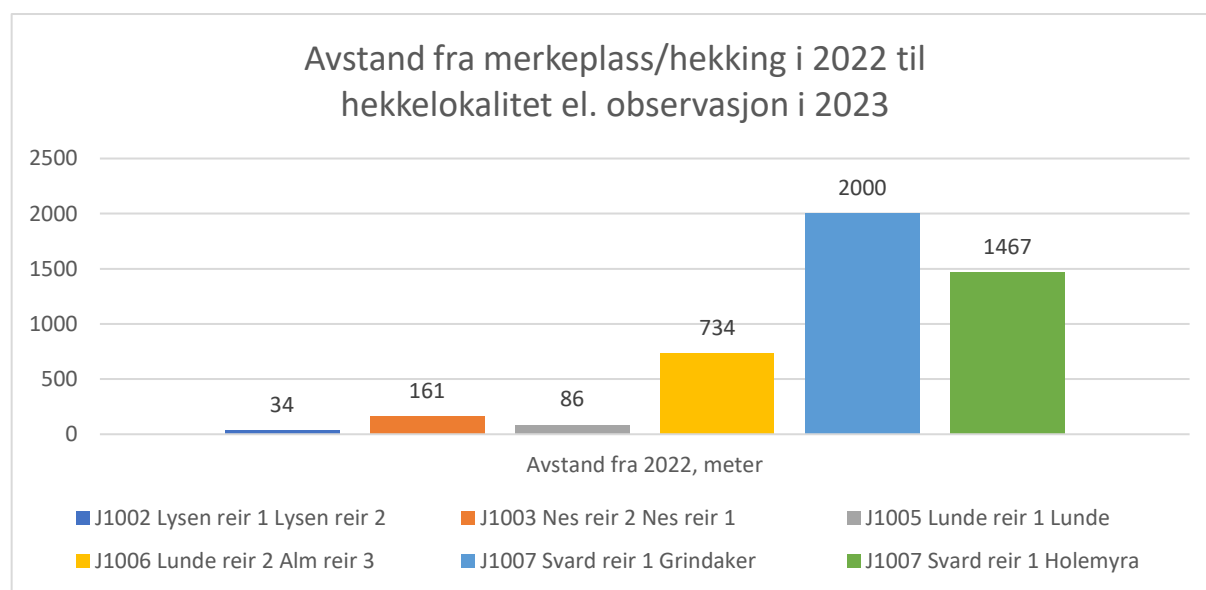
8.4 Øvrige individkontroller

Det er fargemerket vipper med nærhet innenfor 10 km. fra kartleggingsområdet, for om mulig å fange opp returnerte vipper til eller fra andre nærområder, avstand til disse, valg av hekkebiotop, eventuelle variasjoner i valg av hekkelokalitet og årlige påvirkningsfaktorer.

- Lysen og Næs var treffsikre med tilbakevendinger og hekkinger (fig. 10).
- For Lunde Reir 1 i 2022 (J1005) kom et tilbakevendt individ til området som sannsynlig var påbegynt hekkelokalitet før snøfall den 25.april. Men området ble stående snødekt i lengre tid og ble satt tilbake som mulig hekkelokalitet.
- For Lunde Reir 2 2022 (J1006) ble individet registrert hekkende på Alm reir 3 2023, med 734 meters avstand fra 2022.
- Svard reir 1 fra 2022 (J1007) ble observert på to forskjellige lokaliteter i 2023. Den ene var ved Holemyra 1467 meter fra 2022 hekkelokalitet, og den andre ved Grindaker 2000 meter fra.

Av 9 fargemerkede adulte individer i 2022 ble 5 kontrollert i 2023, hvorav 3 konstatert hekkende og et sannsynlig hekkforsøk. Det siste individet er også grunn til å tro kan ha vært hekkende i nærområdet, uten at lokalitet er identifisert.

Av 17 ringmerkede juvenile i 2022 var det 8 som fikk fargering, men det var ingen observasjoner av disse som tilbakevendte individer i 2023.

Figur 11: Avstand fra merkeplass 2022 til hekkelokalitet eller observasjon i 2023.

8.5 Vurderinger

Fargemerkinger av vipper på Hadeland startet opp i 2022, og var ikke utført tidligere og det finnes få data på ringmerking av vipper i vår region. Med 22 merkede individer i 2022, hvorav 17 individer med fargering, ble det allerede mange kontroller og gode dokumentasjoner over retur og etableringer i 2023. Ytterligere 16 er ringmerket i 2023, og 6 av disse med fargering.

Et stort snøfall 25 april medførte at noen av lokalitetene vipa vendte tilbake til, ikke ble gunstige hekkeplasser, og enkelte hekkinger kan ha mislyktes. Merketidspunktet denne våren spredte seg noe utover i tid på grunn av dette. Juni ble en svært tørr måned, og igjen vandret vipene med ungene raskt etter klekking til nærliggende gunstige biotoper for næringssøk. Årets og fjorårets erfaringer med vipas tidlige emigrering fra hekkeområdet satte føringer for hvilken merking som var mulig. For ungene blir det derfor færre som kan få fargering.

Fra øvrige lokaliteter ble observasjoner av ett individ fra Lunde (J1006) registrert hekkende som reir nr.3 på ny lokalitet, ved Alm hos Morstad, i par med en hann som hadde etablert reir med to andre hunner (J1019 og J1020 merket i 2023). To andre individer fra 2022 (J1005 og J1007) ble registrert i ankomstfase, men det ble ikke konstatert hekkelokalitet i 2023. Å observere retur innenfor nærområdet er allikevel god dokumentasjon.

Årets hekkesuksess er avgjørende for om hunnen returnerer til akkurat samme området i påfølgende hekkesesong, og hvert par må gjennomsnittlig få en unge på vingene for at bestandstallet skal opprettholdes på dagens nivå (Grønstøl, G. 2020). For 4 av de 5 kontrollerte individene, ble det observasjoner i tidligere hekkeområder. Predasjonstrykk og endrede forhold knyttet til næringstilgang er faktorer som kan påvirke returen til området. Det store snøfallet som kom i april ble avgjørende for utviklingen av hekkelokalitetene.

Det er også i år utført fotodokumentasjon av karaktertrekk på individnivå for å kunne identifisere i tett vegetasjon eller om merkene ikke er synlige. Adulte hanner er vanskeligere å fange for ring- og fargemerking, slik at det kan være hensiktsmessig å bygge et fotoarkiv for identifisering. Det viser allikevel utfordringer da vinkel og lysforhold påvirker kvalitet av dokumentasjon.

De voksne fikk fargering på venstre fot og metallring på høyre fot, mens ungene fikk motsatt i 2022, og tilsvarende i 2023 (billedokumentasjon s.23).

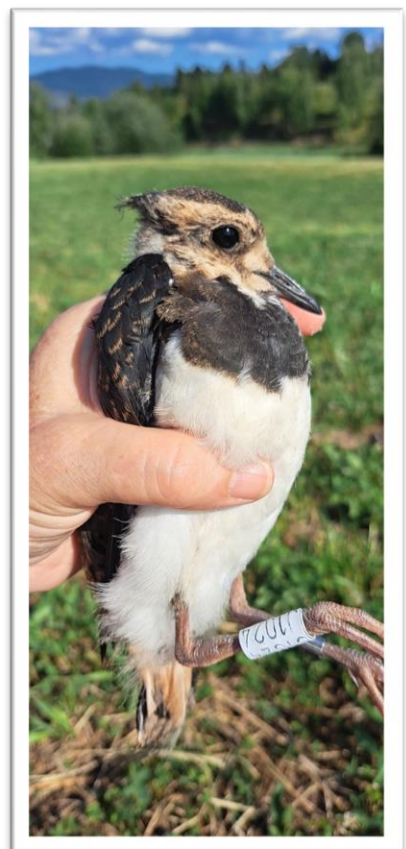

Bilde 6 , 7 og 8 ovenfor fra venstre, og bilde 9 nede til høyre.

Bilde 6 – 9

Vipeunger trykker og skjuler seg i vegetasjonen selv om de er flere uker gamle. Fram til de er nærmere 30 dager gamle springe de fort på føttene, men er ikke flyvedyktige og velger heller å gjemme seg.

Selv de største ungene er svært utfordrende å finne. Fargemerking av vipeunger foregår rolig og ukomplisert, og straks merking og biometriske mål er tatt, settes de fri og springer raskt av sted.

9. DISKUSJON

9.1 Biotop ved vårtrekket

Nedre del av åkeren på Lysen med stubbåker i fuktig område, var hyppig besøkt av vipene. Det samme gjaldt fjorårets potetåkrer på Lysen og på Næs. Nedre del på Næs, rett nordvest og på andre siden av gutua for det kommende fiskefjøsset, er mer solrik og tidligere fri for snø enn nedre del på Lysen, og virker å være et viktig område for furasjerende vipper og mange andre arter under den første tiden i vårtrekk. Her ble det observasjoner av flokker med heilo, enkeltbekkasiner, tjeld, dvergloer, gjess m.fl. Dette området ligger som nabo til nyetableringen, kun skilt av vegen, og bør være interessant å følge i forhold til mulig påvirkning av aktivitet i nærområdet. Årets første vipe, en hann, ble observert på befarings i området den 4.april i 2023 mot 11.mars i 2022.

9.2 Biotoputvikling

Værforholdene i april, som er nevnt tidligere, kan ha påvirket returtrekk for enkelte individer og det kan ha medført mislykket etablering. Etter at åkrene ble sådd og tromlet rundt 15.mai 2023, som var en del senere enn i 2022 da de startet 20. april, ble det en tørkeperiode. Fjorårets potetland på Nes og nedre del av Lysen åker, på fuktig mark hvor det var noen pløyefårer, ble områdene som tiltrakk seg flest individer på næringssøk og som ble reiretableringer for hekkeperioden for to reir. I 2022 så vi at strandsonen mot Randsfjorden ble hyppig besøkt, noe som ikke var tilgjengelig eller benyttet under normal vannstand i 2023.

Den tørre hekkeperioden medførte at ungene oppholdt seg kun to dager i tiltaksområdet før de ble ledet vekk den 3.juni. Siden ble det ikke observasjoner av vipe i området denne våren.

Den 6.juni var vegetasjonen ca 15 cm på vår-sådd åker på Lysenlandet.

9.3 Overlevelse

Oppvekstkårene for vipeungene er i stor grad påvirket av både abiotiske og biotiske faktorer. Valg av hekkeområde ser tydelig ut til å være sterkt knyttet til biotop i hekkeområdet og nærliggende områder, som i utgangspunktet oppfyller krav for hele oppvekstperioden til vipeungene. Det er vanskelig å fastslå overlevelse av individer som gjør vandringer til utenforliggende områder på næringssøk.

Predasjonstrykket ser imidlertid ut til å være stort i området med flere rovfugl-observasjoner og funn av tre ribbe-plasser midt i tiltaksområdet. I tillegg ble to grevlinger observert på viltkamera i det nærliggende reviret ved fjordkanten.

Bilde 10 og 11: I tiltaksområdet ved Lysenlandet ble det påvist tre ribbeplasser.

9.4 Reetablering

De første eggene ble lagt rundt 26.april i tiltaksområde på Lysen åker i år, mot 10 april i 2022. Derneft blir det registrert reirfunn på Nes åker, mens den siste hekkingen i området var et reir nr. 2 i tiltaksområdet på Lysen åker. Dette redet klekket 2.juni og må således ha startet etablering rundt 2.mai. Tilsvarende i 2022 kom en senere etablering som ble beregnet til første egglegging ca. 2. mai. da klekking skjedde den 1. juni 22. Mulig årsak til sen etablering av det siste reir kan ha vært en mislykket start på en ikke registrert (oppdaget) hekking, slik at reiret mulig kan være en gjenlegging, hvilket ikke er usannsynlig etter det store snøfallet 25.april. Ca. 30 – 70% av vipene vil forsøke gjenlegging ved mislykket første forsøk.

9.5 Årets hekkeperiode påvirket av stort snøfall

Fra 2022 viste hekkesesongen å være langvarig fra 15.mars til 15.juli. I 2023 regnes perioden fra ankomst 4 april til siste kull er klekket og er flyvedyktige, og hekkeperioden vil da bli til 15. juli også i år. Hekkeperioden er hele prosessen som omfatter alt fra ankomst med revirhevdning, kurtise og pardannelse, til reirbygging, egglegging, ruging, klekking, mating og beskyttelse av avkommet til ungene blir flygedyktig og kan klare seg selv. Ungene trenger 45 dager før de er foreldreuavhengige og flyvedyktige. Erfaringer viser at dersom forholdene i leveområdet

oppfyller vipas behov, vil de bli i området/nærområdet til de er utvokste. Ved 30 dagers alder begynner de å fly korte strekk og kan flykte ut av områder ved trusler. Før den tid vil ungene i stor grad trykke og være svært utsatte. Mulig estimering av hekkeperiode bør med fordel sees i et utvidet tidsperspektiv.

Årets hekkesessjon startet imidlertid noe senere grunnet det store snøfallet og første egglegging må ha funnet sted fra ca 26.april. Oppsummert må det beregnes et tidsperspektiv fra vipenes ankomst med revirhevding, pardannelse og etablering fra midten av mars til siste kull er ute av området 15. juli. Men dette kan avvike årlig i forhold til påvirkningsfaktorer.

9.6 Merking av reir

Avhengig av våren og hensyn til reetablering, ser det ut til at det er muligheter for etableringer gjennom en hel måned. Antagelig bør registrering av reiretablering pågå fra begynnelsen av april til medio mai.

9.7 Vannstand

I motsetning til fjoråret med unormalt lav vannstand i hekkeperioden, forløp våren med normal vannstand. Vannstanden kan påvirke evnen til å bevare det normalt fuktige området på Lysen åker som oppstår på grunn av avrenning, hvis nivå ligger i nært sjikt med et eventuelt regulert høysete vannstands nivå. 2023 var et normalår for våren, men med lite nedbør i rugeperioden.

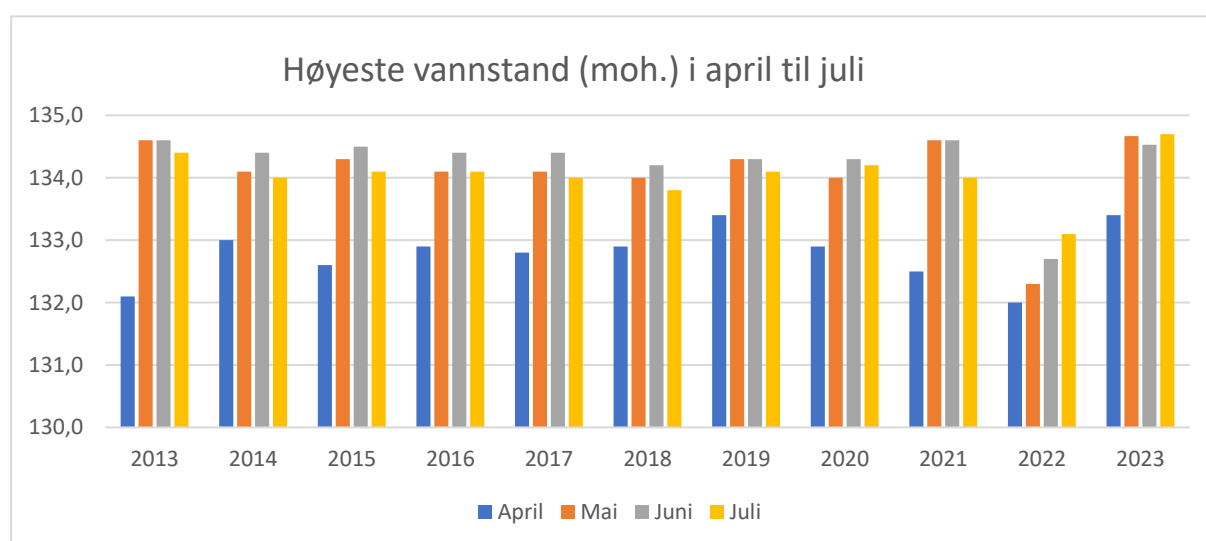
Manøvreringsreglement for Randsfjorden (sammendrag)

Når vannstanden stiger om våren og forventes å kulminere over 134,50 m, skal slusene åpnes til flommen er avløpt og vannstanden er gått ned til 134,25 m.

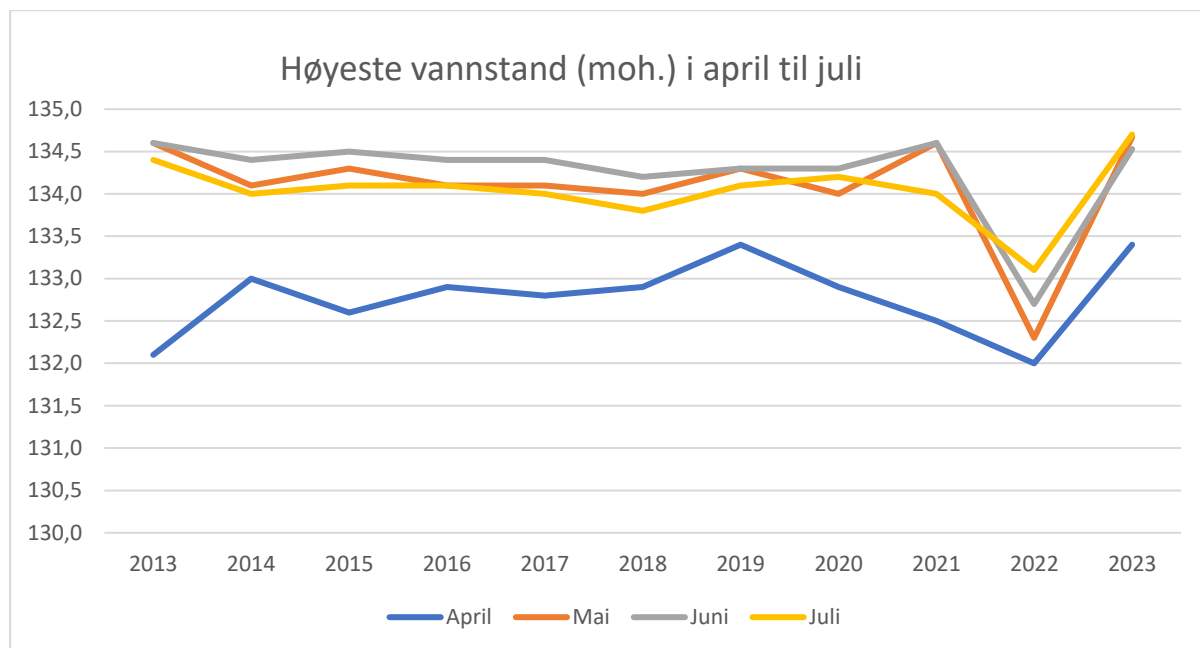
Vannstanden bør ikke underskride 133,75 m frem til 1. oktober.

Ved flommer med vannstand mellom 134,25 m og 133,75 skal slusene tas i bruk for om mulig holde flommen under 134,25 m.

Vannstanden skal reguleres i løpet av vinteren slik at fjorden tappes ned til 131,50 den 10. april.

Figur 9: Høyeste vannstand (moh.) i Randsfjorden periode mai – juni, årene 2013 – 2023.

Figur 10: Høyeste vannstand i Randsfjorden april – juli i perioden 2013 – 2022.

Ser vi bort fra unntaksåret 2022 er maksimal vannhøyde mellom 134,0 og 134,6 meter over havet (moh.) i mai og juni. Dvs. 0,4 - 1,0 meter under bakkenivå på laveste punkt på Lysen.

Tolker reglene slik at det er ønskelig å holde vannstanden under 134,25 m (0,75 meter under det laveste bakkenivået på Lysen) og aldri over 134,50 m (0,50 meter under det laveste bakkenivået på Lysen) Bakkeområdet på Nedre del av Lysen er 135,1 moh.

Da er det mulig at ved høye vanstander i Randsfjorden, vil normalt fuktig område i nedre del av Lysen åker bevare fuktigheten bedre. Derimot ved lave vanstander kan det muligens medføre en hurtigere avrenning fra åker, slik dreneringsgrøftene også fungerer.

10. KONKLUSJON

Hensikten med kartleggingen var å høste erfaringer fra vipas tilstedeværelse i området og påvirkninger før, under og etter arealendring samt effekt av avbøtende tiltak. Årets resultater har gitt flere oppsiktsvekkende avklaringer i forhold til hekkeperiodens tidsaspekt som viser seg å være langvarig. Kullproduksjon, kolonibestand, foretrukne reviområder, områder for næringssøk, revir av predator, vannstandspåvirkning med mere, er blitt omtalt, dokumentert eller diskutert. I tillegg er det etablert et grunnlag ved fargemerking og ringmerking av vipper med tanke på å følge vipenes valg av returområde, bruk av hekkeområdet, kull og revirtilhørighet. Annen nyttig informasjon kommer også ut av ringmerkingen som blant annet levealder og overvintringssteder.

Resultater av årets kartlegging var å og høste erfaringer og vurdere disse opp mot vilkår gitt i dispensasjonen, da hensikten med vilkårene er å treffe nyttige beslutninger i forhold til vipas hekkeperiode og tidsperspektiv for tilstedeværelse i området.

Planutvalget oppsummerte og utformet de 4 vilkårene for dispensasjonen slik (ref. Gran kommune):

10.1 Vilkår punkt 1; Byggeperioden

1. *Byggeperioden må legges til et tidspunkt på året som ikke forstyrrer fuglelivet. Den mest sårbare perioden for vipa er i perioden fra mars og ut mai. Dette sammenfaller i stor grad med vårtrekket, og det må unngås byggearbeid i denne perioden.*

10.1.1 Kommentar til vilkår punkt 1

Første ankomst i området var 4 april og siste klekking i 2023 1.juni, mot 11.mars og siste klekking skjedde 1.juni 2022 og var da tilsvarende årets. Ungene oppholdt seg i åker en kun få dager i 2023 og ble ikke gjenfunnet, mens i 2022 ble de en uke. I 2022 vandret de ned til fjorden, men i år var vannstanden normal, og områdene ved fjorden var ikke tilgjengelig for vipeungene.

Det kan virke hensiktsmessig før anleggsstart, dersom dette skjer som anbefalt etter mai, å utføre en tilsvarende kartlegging som årets. Det vil sikre kunnskap om hekkingenes framdrift og tilstedeværelse og bistå ved å kunne sikre at ungene er ute av området, eller fanges inn/presses ut på en forsvarlig måte. Dette bør skje uten at det pågår annen aktivitet i området. Vipeunger trykker gjerne i vegetasjonen og er vanskelige å finne. Ungenes alder, erfaring og kunnskap om de forskjellige hekkingenes utvikling og status, er avgjørende for hvilken strategi som blir riktig tiltak.

10.2 Vilkår punkt 2; Gravearbeider

2. *Tiltakshaver skal vurdere om gravearbeidene som skal gjennomføres ut i Randsfjorden kan gjøres på et annet tidspunkt enn i perioden mars-april, da dette er perioden med desidert flest arter både innenfor og utenfor det avgrensede deltaområdet. Om det ikke er mulig å endre gravetidspunkt pga. vannstanden i Randsfjorden, er det viktig at man graver så tidlig som mulig, helst i slutten av februar/begynnelsen på mars og senest innen 15. april.*

10.2.1 Kommentar til vilkår punkt 2

Hekkeperioden viser ved kartlegging av Lysenlandet å kunne vare fra 15.mars til 15.juli, selv om ankomsten ble registrert noe senere i år. Vipekartleggingen viser en topp av antall vipper i området rundt den i første halvdel av april. På dette tidspunktet starter sannsynlig de første de første

egglegginger, men året snøfall satte området unormalt tilbake. I 2022 startet rugingen startet opp for 4 reir rundt 15 april (påvist og beregnet etter klekking og reirmateriale som bekrefter vellykket hekking). Vipa er svært sårbar for forstyrrelser i etableringsfasen. Ved oppstart av ruging 15. april, tilsier det at det første egget ble lagt 10.april. Før det pågikk revirheving blant hannene og forberedelse av reirgroper før hunnene ankom området, og kurtise og pardannelser ble etablert. Hele denne perioden vekslet vipene med bruk av områdene på åker og kantsonen ved Randsfjorden.

Det kan virke hensiktsmessig med graving allerede fra slutten av februar. Spørsmålet er hvordan vil gravingen påvirke grunnen i det som er dagens fuktige område? Vil det bidra til å drenere ut den fuktige marka? Nivået på åker som ligger over maks regulert vannstand, viser at fuktig område i nedre del av åker ikke påvirkes av vannstanden i fjorden under vipenes etableringsfase, men av avrenning som følge av nedbør (ref. figur 9 og 10 side19).

10.3 Vilkår punkt 3; Tiltaksområde og hensyn til vipene

3. *Det kan ikke forventes noen mulighet for utvidelse av anlegget sørover eller vestover ved nåværende plassering. Det vil også være begrensede muligheter for utvidelse av arealet nordover.*

I tillegg forutsettes:

Det må inngås en avtale med grunneier om at den resterende delen av jorden mot Randsfjorden som ikke bebygges (totalt 6 daa) avsettes som «vipeareal». I avtalen skal arealet avgrenses på kart og det må gå fram at det ikke skal drives ordinær landbruksvirksomhet, derunder at det ikke skal gjødsles eller sprøytes.

Det forutsettes i tillegg at grunneier fortsetter å ta hensyn til vipereirene på sin eiendom, ved at det hvert år gjennomføres en kartlegging og merking av reirene for å unngå at man kjører over dem i forbindelse med ordinær landbruksdrift.

10.3.1 Kommentar til vilkår og tilleggsforutsetninger punkt 3

Foreligger det en avtale med grunneier hvor tiltaksområdet i åkeren er avgrenset i kart?

Kartlegging av reiretableringer er krevende. Etablering av en manual eller instruks er nærmest nødvendig.

10.4 Videre kartlegging

Vider oppfølging av området er hensiktsmessig for å se utviklingen samlet og bidra til nyttig informasjon i forvaltningen.

Innledningsvis til kartleggingen ble det utformet spørsmålstillinger som var ønskelig å avklare. For å kunne se effekt av arealendringer på sikt, må det ligge til grunn etablerte registreringer og erfaringer. Ved årets kartlegging ble noen av punktene dokumentert. En videre årlig kartlegging basert på dagens form vil gi erfaringer. Flere spørsmål kan også tilkomme.

- Status for vipebestanden i området før etablering.
 - ✓ Resultater av årets kartlegging er dokumentert i rapporten.
- Hvordan påvirkes hekkeperioden under pågående arealendring?

- Behov for videre kartlegging.
- Hvilken påvirkning vil være gjeldende etter etablering av arealendring?
 - Behov for videre kartlegging.
- Hvor lang tid tar det for vipene å tilvendes arealendringene?
 - Behov for videre kartlegging.
- Treffer avbøtende tiltak etter hensikten?
 - Behov for videre kartlegging.
- Er rammene for tidsperspektiv for arbeider med arealinngrep innenfor i forhold til vipas hekkeperiode?
 - ✓ Resultater av årets kartlegging gir klare indikasjoner på at det med fordel bør beregnes et lengre tidsvindu for hekkeperiode i forhold til anleggsaktivitet.
- Vil gravearbeid ut i Randsfjorden påvirke fuglelivet i hekketiden?
 - ✓ Årets kartlegging konkluderer med at det kan være høy risiko for forstyrrelser.
 - Behov for videre kartlegging.
- Påvirkes grunnen i åkerens fuktige område av gravearbeidet ut i Randsfjorden?
 - Behov for videre kartlegging.
- Oppstår det nye spørsmålstillinger?
 - Behov for videre kartlegging.
 - ✓ Mulig forvaltningstiltak ved lokaliteten.

11. BEHOV FOR TILTAK

Et umiddelbart behov for tiltak på en av kommunenes viktigste vipelokaliteter er knyttet til spørsmål om aktiv forvaltning av predasjon og tiltak som kan hindre ny etablering i eksisterende nattaktiv predators revir.

11.1 Predasjonsforvaltning

Ved årets kartlegging ble det fortsatt avdekket aktivt grevling-revir i steinrøys ca. 20 meter fra åkerkanten til tiltaksområdet. Det bør vurderes om aktiv forvaltning at revir i nær tilknytning til vipokoloniene på Lysenlandet (Norges Bondelag & BirdLife Norge. (2022)). Med tanke på tilrettelegging for vipene i fbm. arealendring, som forhåpentligvis bli svært gunstig, kan reviret medføre større predasjonstrykk for vipene og andre bakkehekkende arter.

11.2 Avdekke reiretablering før ruging starter

Vipene er svært vare i etableringsfasen hvor de velger hekkeområde, i starten på eggleggingen og tidlig i ruge-perioden. I starten av ruge-perioden flyr de fort av redet og det er krevende å lokalisere reirene som er godt kamuflert. Dette er største årsak til at mange reir mislykkes. Sett i lys av at vern av det første redet er av betydning for hekkesuksess (David, M.B. (1996)), er det behov for høy prioritet og stor innsats på dette området.

11.3 Vern av reir og innføre beskyttelsesbur

Merking av reir for vern er nødvendig. Det kan også vurderes predasjonsbeskyttelse i form av et sammensveiset bur med sprinkler som settes over redet.

12. TAKKSIGELSER

BirdLife Hadelands medlemmer og andre fugleinteresserte har hatt glede av å følge fuglelivet ved Lysenlandet i årevis som en kjent fuglespott. Det har vært naturlig å samarbeide om kartlegging og diskusjoner rundt utviklingen av vipelokaliteter på Hadeland, siden BirdLife Hadeland har et prosjekt gående med generell kartlegging og tiltak for bakkehekkende arter i kulturlandskapet. Takk til styret i lokallaget 2023, og spesielt takk til Per Olsen BirdLife Hadeland for delaktighet ved ringmerkingen. Takk til medlem av BLH lokallag, Ole Bosse, og til Geir Høitomt ved DNV, for nyttige diskusjoner og vurderinger.

Det er andre sesong med fargemerking av vipere på Hadeland, og vipa er en spesiell art å forholde seg til ved merking. Takk til Morten Helberg og Frode Falkenberg i BirdLife Norge for veiledning og erfaringsutveksling rundt fangst av vipere.

Takk til hyggelige og velvillige grunneiere på Lysen og Næs for adgang til åkere under kartlegging, merking av reir, ringmerking og oppfølging av vipene, og for hensyn til de merkede vipereirene i våronna. Takk for alle deres tilbakemeldinger og observasjoner underveis. Takk også til grunneiere på øvrige lokaliteter nevnt i rapporten for adgang til merking.

Til sist en takk til Statsforvalteren Innlandet for oppdraget.

13. LITTERATUR

Artsdatabanken (2021, 24. november). *Norsk rødliste for arter 2021*.

<https://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021>

Berg A., Lindberg, T. & Kallebrink, K.G. (1992). *Hatching success of lapwings on farmland differences between habitats and colonies of different sizes*. J. Anim. Ecol. 61,

Byrkjedal, I., Grønstøl, G., Lislevand, T., Pedersen, K.M., Sandvik, H., Stalheim, S. (1997). *Mating systems and territory in lapwings Vanellus vanellus*. Ibis 139:129–137

David M.B. (1996). *Behavioural ecology of the lapwing Vanellus vanellus L. In upper Teesdale Parish*.

<http://etheses.dur.ac.uk/5382/>

Gaarder, G., Høitomt, G., Kasenborg, I. G., Larsen, B. H., Opheim, J., Roang, J. K. (1998). *Fugler i Oppland*. Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland.

Gran kommune Planutvalget (2021, 3.november) <https://www.gran.kommune.no/offentlig-mote-planutvalget-03-11-2021.465896.MD1I613598o952a.pts.html>

Grønstøl, G. 2020. *Vipa, kamp og kurtise i kulturmarka*. G.Grønstøl bokforlag

Heggøy, O. & Eggen, M. (2020). *Tiltak for bakkehekkende fugler i jordbrukslandskapet*. NOF - Rapport 2020-3.

https://www.birdlife.no/innhold/bilder/2022/03/30/8734/veileder_bakkehekkende_fugler_i.pdf

Heggøy, O & Øien, I.J. (2014) *Vipa, Vår Fuglefauna* (3-2014)

Lislevand, T., Byrkjedal, I., Heggøy, O. & Kålås, J.A. (In Press). (2021). *Population status, trends and conservation of meadow-breeding waders in Norway*. *Wader Study*

Morten Helberg, Frode Falkenberg og Terje Lislevand 2022. *FARGEMERKING AV VIPER - en guide*.

Pilaca, L. Meissner, W & Karlionova, N. (2009). *Feather development in the chicks*

Shrubbs, M. (2007). *The Lapwing The poyser monograf*. T. A. Poyser, A & C Black Publisher Ltd.

Stenbråten Henriksen, A.G (2022). *Vipekartlegging Lysenlandet* (DNV Rapport 2022:14)

Stenbråten Henriksen, A.G (2023). *Tiltaksområder bakkehekkende*. (DNV Rapport 2023:12)

Stenbråten Henriksen, A.G, Bosse, O. (2022). *Bakkehekkende fugler i kulturlandskap, Rapport BirdLife Hadeland 2022*

Stenbråten Henriksen, A.G, Bosse, O. (2023). *Bakkehekkende fugler i kulturlandskap, Rapport BirdLife Hadeland 2023*

T. Lislevand, I. Byrkjedal, G. B. Grønstøl. (2008) *Dispersal and age at first breeding in Norwegian Northern Lapwings*

Van Paassen, Aad G. et al. (1984) *Wildfowl* 35

Norges Bondelag & BirdLife Norge. (2022) *Fugler i jordbrukslandskapet – Hvordan ta vare på de bakkehekkende fuglene*

[\(Norges Bondelag & BirdLife Norge \(2022\): Fugler i jordbrukslandskapet – Hvordan ta vare på de bakkehekkende artene.](#)

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS (DNV) ble etablert som et aksjeselskap i 2008 og eies av kommunene Nordre Land og Søndre Land. DNV tilbyr en rekke miljøfaglige tjenester og har opparbeidet betydelig kompetanse innenfor naturrestaurering, skjøtsel og naturtypekartlegging. Selskapet jobber for at naturmangfoldet ivaretas og brukes på en bærekraftig måte, og formidler dette gjennom nyskapende naturveiledning. Du finner oss ved Dokkadeltaet naturreservat. Våtmarkssenteret har rullerende utstillinger og er åpent for besøkende i sommermånedene.

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS Gamleveien 84, 2870 ODNES Tel: +47 61 10 00 20 E-mail: post@dokkadeltaet.no www.dokkadeltaet.no

